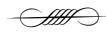

תושבע"פ בשכר הוי חובת האב המיוחדת
דלא נתחייב בה אלא האב בלבד,
ובתורת חובת יחיד מטעם "ואמת קנה".
ולפי זה מובן שפיר דאין בני העיר חייבים
לשכור חכם ללמד תושבע"פ דליכא

חובת העיר אלא לשכור "מלמדים"
ללמד תורה שבכתב ולקיים עיקר חובת
האב מדאורייתא הכתובה בקרא
ד"ולמדתם אותם".

פרק ב הלכה א וכל עיר שאין בה
תינוקות של בית רבן מחרימין את
אנשי העיר עד שמושיבין מלמד
תינוקות, ואם לא הושיבו מחריבין
(בכמה דפוסים: מחרימין) את העיר, שאין
העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של
תינוקות של בית רבן. איתא שבת (ק"ט):
אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה
כך מקובלני מאבותי, כל עיר שאין בה
תינוקות של בית רבן מחריבין אותה.
רבינא אמר מחרימין אותה, עכ"ל.

אלא מלשון חרבה ושממה, עכ"ל. היינו
דאליבא דרש"י רבינא פליג אריש לקיש
ומחייב חרבה בלא שיור דלא סגי
לרבינא בהא דריש לקיש כיון דאיכא
שיור אלא בעינן עונש חמור יותר
לעשות את העיר חרבה ושממה. ויש
לעיין במאי קא מפלגי ריש לקיש
ורבינא, אליבא דרש"י.

ובתב הכסף משנה: ורבינו קיים שתי
הלשונות דברי שא דברימין
אנשיה והדר מחרימין אותה כלומר
מחריבין אותה, עכ"ל. הרי דלא פליגי
ריש לקיש ורבינא.

ובשיטת הרמב"ם שכתב הכס"מ דברי שא
מחרימין והדר מחריבין, משמע
דאיכא ב' עונשים שונים לאנשי העיר
שלא הושיבו מלמד תינוקות (משא"כ לרש"י
משמע דליכא חילוק בסוג העונש אלא בחומרתו).
וכן משמע מספר מעשה רקח, וז"ל, רבינו
פסק כרבינא וס"ל דרבינא לאסופי על ר"ל
אתא, והיינו טעמא דר"ל קאמר לעולם
אין העולם מתקיים וכו' ואין מבטלין
התינוקות אפילו לבנין בית המקדש אם
כן על כרחך עונשם גדול שהרי קיום
העולם תלוי בזה ורבינא מסתמא לא פליג
אהך אלא דס"ל דקודם החורבן יש
להחרים את יושבי העיר ואם לא ישמעו
אז מחריבים את העיר עצמה בסוף, עכ"ל.
הרי דלרמב"ם איכא חילוק בסוג העונש,
החרמת ענשי העיר, והחרבת העיר עצמה.

אולם מדברי רש"י בסוגיא שם משמע
דריש לקיש ורבינא פליגי אהדדי,
דז"ל רש"י, מחריבין איכא שיור,
מחרימין ליכא שיור.

ובתב הלחם משנה (ד"ה וכל עיר שאין בה
תינוקות וכו'): ופירש (הרמב"ם)
מחרימין (היינו לפי הלישנא דברי שא דברימין)
לשון חרם ונידוי שמחרימין לאנשי
העיר. אבל רש"י ז"ל (שכתב לפרש דברי
רבינא "מחרימין ליכא שיור") לא פירש כן

ויש לעיין ביסוד הני תרי עונשין מחרימין ומחריבין דכתב הרמב"ם.

והנה ב"מעשה רקח" בביאור ענין מחריבין לבסוף בלא שיור הוסיף: "כמו והייתה העיר חרם". ונראה כוונתו לקרא ד"והייתה העיר חרם היא וכל אשר בה" הנאמר ביהושע לגבי העיר יריחו. ופירש הרד"ק (יהושע ו, יז) והיתה העיר חרם, היא וכל אשר בה, 'היא' שלא תבנה עוד 'וכל אשר בה' שלא יהנה אדם מכל אשר בה. ועיין ילקוט על יהושע (רמז טו): אמר רבי ברכיה כעיר הנדחת עשאה, והרי עיר הנדחת אסורה בהנאה, עכ"ל. ובדין עיר הנדחת כתב הרמב"ם (הלכות עבודת כוכבים פרק ד הלכה ז): נכסי הצדיקים שבתוכה והם שאר יושבי העיר שלא הודחו עם רובה נשרפין בכלל שללה הואיל וישבו שם ממונן אבד, וכל הנהנה ממנה בכל שהוא לוקה אחת שנאמר ולא ידבק בידך מאומה מן החרם, עכ"ל.

ובביאור הני תרי עונשי, החרמה והחרבה, כתב בספר "משנה כסף": שמפרישין ומבדילין את אנשי העיר מכלל עדתינו ואסור לשאת ולתת עמהן כדין המוחרם, ואח"כ כשלא שבו וקבלו עליהן מוסיפין לדון אותם בדין חמור להחרים את העיר כדין עיר הנדחת, עכ"ל. מבואר מדבריו דפותחים תחילה ומטילים חרם על אנשי העיר, ואם עדיין לא מושיבים מלמד בעיר מחמירים עליהם להענישם בדין חמור להחריב את העיר עצמה. דלכתחילה נותנים על אנשי העיר דין מוחרם

ולבסוף מטילים חרם על העיר גופא כדין עיר הנדחת.

וצריך ביאור מה שייכי דין עיר הנדחת לעיר שלא הושיבו בה מלמד תינוקות. ועוד, אמאי מחרימים אנשי העיר תחילה ורק בתר הכי מחריבין את העיר כדין עיר הנדחת.

ונראה לפרש על פי מה שכתב הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים (שם הלכה ו): והיאך דין עיר הנדחת, בזמן שתהיה ראויה להעשות עיר הנדחת, בית דין הגדול שולחין ודורשין וחוקרין עד שידעו בראיה ברורה שהודחה כל העיר או רובה וחזרו לעבודת כוכבים, אחר כך שולחים להם שני תלמידי חכמים להזהירם ולהחזירם אם חזרו ועשו תשובה מוטב ואם יעמדו באולתן בית דין מצוין לכל ישראל לעלות עליהן לצבא והן צרין עליהן ועורכין עמהן מלחמה עד שתבקע העיר וכו', עכ"ל. הרי קודם החרבת העיר מזהירים את אנשי העיר כדי להחזירם בתשובה. ולפי זה אתי שפיר הא דמחרימים אנשי העיר שלא הושיבו מלמד תינוקות, דאין החרמת אנשי העיר מדין עונש אלא מדין התראה, דלפני שעושים דין עיר הנדחת על עיר שלא הושיבו בה תשב"ר חייבים להזהיר את אנשי העיר כשם שמזהירין לפני שעושים דין עיר הנדחת על עיר שעבדו ע"ז. וקיום דין האזהרה בעיר שלא הושיבו מלמד תינוקות הוא הטלת חרם על אנשי העיר, ואם עדיין לא הושיבו מלמד מחריבין את העיר כדין עיר הנדחת.

היחידים כיון דחובת הושבת מלמד הויא חובת העיר. ואין לומר דחרם על אנשי העיר הוא מדין כופין על המצוות, דהיכן מציינו כפייה על חובת הציבור.

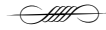
לבן נראה לפרש דברי הרמב"ם כאן באופן אחר. והיינו על פי מה שכתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק כד הלכה ז): וכן יש לדיין לנדות ולהחרים מי שאינו בן נידוי כדי לגדור פרץ כפי מה שיראו לו והשעה צריכה לכך, עכ"ל. מדבריו למדנו דיש כח לבית דין להטיל חרם "כדי לגדור פרץ" אף למי שאינו בר נידוי. וי"ל דכוונת הרמב"ם כאן "מחרימין את אנשי העיר" דבית דין מחרימין ומחייבים אנשי העיר לעשות מעשה - דהיינו הושבת מלמד תינוקות - ומטילים חיוב זה בתורת חרם ואומרים חרם על אנשי העיר אם לא יושיבו מלמד תינוקות. וכתב הריב"ש (סימן קעא) בשם הגאונים שהעובר על חרם הציבור הרי הוא בכלל עובד עבודה זרה. ולפי זה אין כוונת הרמב"ם לחרם על אנשי העיר בתורת עונש - דלא נעשית עבירה על ידי היחידים ולא שייך להענישם - אלא כוונתו להטלת חרם לעשיית מעשה (דהיינו מעשה הושבת מלמד). ומובן שפיר הא דכתב הרמב"ם מחרימין את אנשי העיר, דאע"ג דחובת הושבת מלמד מוטלת על העיר בתורת ציבור, מ"מ כיון דראו הבית דין דאיכא פרצה ולא נתקיימה חובת העיר, מטילים בית דין חרם כדי לחדש חיוב על כל יחיד ויחיד מאנשי העיר ולחייב כל אחד לעשיית מעשה להושיב מלמד. ואם עוברים אנשי

אולם אכתי קשה, דחילוק גדול איכא בין עיר הנידחת לבין עיר שלא הושיבו בה מלמד תינוקות. דבעיר הנידחת נידונים היחידים על עבירת עבודה זרה, דהא כתב הרמב"ם (שם): כל מי שבאו עליו שני עדים שעבד כוכבים אחר שהתרו אותו מפרישין אותו, נמצאו כל העובדים מיעוטה סוקלין אותן ושאר העיר ניצול, נמצאו רובה מעלין אותן לבית דין הגדול וגומרין שם דינם והורגין כל אלו שעבדו בסייף, עכ"ל. אם כן מובן שפיר דבעינן התראה כדי לדון כל יחיד למיתה. משא"כ הכא בהושבת מלמד ליכא דין על היחידים כלל, דחיוב הושבת מלמד מוטל על העיר, ומה שייך התראה לאנשי העיר בכדי להעניש את היחידים.

ועל פי קושיא זו יש להבין מש"כ הלחם משנה דאליבא דרש"י רבינא פליג אריש לקיש ומחייב חרבה בלא שיוך דלא סגי לרבינא בהא דריש לקיש כיון דאיכא שיוך. ויש לומר דמה"ט חולק רבינא אר"ל דס"ל לרבינא דלא שייך עונש על אנשי העיר כלל כיון דליכא עבירת אנשי העיר בתורת יחידים, וליכא אלא דין חרם העיר בלבד והיינו דקאמר רבינא "מחרימין אותה" (מחרימין מלשון חרבה ושממה, כמש"כ הלחם משנה) וכדפירש רש"י ליכא שיוך דהעונש הוא על העיר גופא לעשותה כעיר הנדחת.

אולם הרמב"ם כתב דאיכא דין חרם על אנשי העיר - והיינו בתורת יחידים - וצריך ביאור מה שייך דין על

העיר על חרם זה דין העיר כדין עיר שרובה עובדים ע"ז ודינה כעיר הנידחת ומחריבין את העיר.

פרק ב הלכה א שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן. שבת (ק"ט:): אמר ריש לקיש משום רבי יהודה נשיאה אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל תינוקות של בית רבן. אמר ליה רב פפא לאביי דידי ודידך מאי, אמר ליה אינו דומה הבל שיש בו חטא, להבל שאין בו חטא, עכ"ל.

איתא בזוהר פרשת בא (דף לט): אלא רוא דהבל יקירא הוא, והוא הבל דנפיק מפומא וכו', ותנא אין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן שלא חטאו, שלא חטאו ממש וכו' ואינן נטורי עלמא ונטורי קרתא הדא הוא דכתיב (תהלים קכז) אם ה' לא ישמר עיר וגו', עכ"ל.

ובתב בספר נהורא דאורייתא (עמוד יז): נראה שהבל שאין בו חטא הוא עד שהביאו שתי שערות, אף שקטן אוכל נבילות בית דין מצווין להפרישו, ואפילו למ"ד אין בית דין מצווין מ"מ האב מצווה להפרישו, מ"מ כיון שהוא עצמו אין מצווה נקרא הבל שאין בו חטא. וכן כתב בשו"ע הרב ר' זלמן מלאדי (פרק א ס"ג) שחייבין הציבור לפרוע שכר תלמוד תורה עד י"ג שנה. ומכל מקום מלשון הזוהר פרשת בא 'שלא חטאו ממש' נראה קצת דהיינו קטנים מאוד שלא הגיעו עדיין לחינוך. וזהו לכאורה על פי דעת התוס' בבית

יוסף שם [נראה כוונתו לבית יוסף אורח חיים (טימן שמג): כתבו התוספות בפרק כל כתבי (שבת קכא. ד"ה שמע מינה) דהא דאמרינן קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו מיירי בקטן שלא הגיע לחינוך דבהגיע לחינוך כיון שחייב לחנכו כל שכן דצריך להפרישו שלא יעשה עבירה עכ"ל משמע דלא שני להו בין בית דין לאביון דקטן אוכל נבילות שלא הגיעו לחינוך אין בית דין ולא האב מצווין להפרישו ולכן כשהגיע לחינוך הוה הבל שיש בו חטא, עכ"ל.

מבואר מדברי הנהורא דאורייתא דנחלקו בגדר תשב"ר אי הוי עד גיל בר מצוה או עד שהגיע לחינוך ונפק"מ לענין חיוב הציבור לפרוע שכר תלמוד תורה. ולדעה אחת דוקא עד שהגיע לחינוך הוי הבל שאין בו חטא וקיום העולם תלוי בלימוד תשב"ר עד אז, הא כיון שהגיע הקטן לחינוך ומצווין להפריש את הקטן מאיסורא הוי הבל שיש בו חטא, ושוב אין הציבור חייב לפרוע שכר תלמוד תורה כיון דאין לימודו מקיים את העולם.

אלא דיש לעיין בשיעור הגיע לחינוך דאי נימא דהיינו כבן שש או בן שבע אם כן מתי חייבים הציבור בשכר תלמוד תורה, הרי אין מכניסין את התינוק אצל מלמד התינוקות עד גיל זה.